

roki, kajti »šolstvo je in ostane vedno »politikum«. Šolstvo naj privede po jeziku in plemenu tako različne narode široke Avstrije do nekeke skupnosti in naj ljudstvo privede do spoznanja, da mora obstati Avstrija. Velike vojne, ki jih je morala izvajati Marija Terezija, so prav zelo oslabele državne blaginje. In ravno šolstvo naj ustvari, kakor je že davno bilo vpeljano v protestantovski »Nemčiji«, delazmožni srednji stan, ki naj spopolni veliko vrzel med plemstvom in kmetom. In to vrzel zamašiti pomagaj v prvi vrsti ljudska šola. —

Val nazadnjaštva, ki je sredi preteklega stoletja grozil vsej srednji Evropi, je najbolj naraščal v Avstriji. In ravno šolstvo Marije Terezije, ki ga je skušal popolniti njen sin Jožef, je največ trpelo pod tem nazadnjaštvom. Politično zakonodajstvo iz leta 1805 kakor tudi razni šolski odloki so omejili že itak ne preobširni učni smoter in konkordat z l. 1855. je izročil vse šolstvo popolnoma v oblast rimske cerkve. Ta preobrat ni prinesel Avstriji posebnega blagoslova in vsled tega se je skušala Avstrija osvoboditi tega rimskega jarma. — Državni zakon iz l. 1867., majski zakon iz l. 1866., kakor tudi državni šolski zakon l. 1869. so takorekoč mejniki osvoboditve izpod rimskega jarma.

In pričel se je boj klerikalizma proti naprednemu šolskemu zakonu. Pod »Nemcem« sovražnim režimom ministrstva Hohenwart so pričeli prezirati obstoječe šolske zakone, kar se je nadaljevalo pod ministrstvom Auersperga in Stremayerja in tudi pod ministrstvom Taaffeja ni prenehal boj v smeri, kakor ga je začrtal boj l. 1871. pod ministrstvom Hohenwartom. Leta 1879. so zahtevali škofje Češke popolno preosnovo šolskih postav v smislu cerkvenih zahtev, leta 1880. sta pa zahtevala poslanca Lienbacher in Lichtenstein šestletno šolsko dobo. Vlada je bila vsem tem zahtevam skrajno naklonjena, in l. 1883. je bila v državnem zboru sprejeta — sicer z malo večino — znana šolska novela, ki dovoljuje razne šolske olajšave. Od tega časa se šolstvo v Avstriji ni moglo več povspeti na pravo višino časovnih zahtev. Toda nazadnjaštvo še ni bilo zadovoljno. Leta 1888. sta predložila že imenovana poslanca Lienbacher in Lichtenstein znano šolsko novelo — lex Lichtenstein* — in l. 1889. je pa sama vlada predložila gosposki zbornici nov šolski zakon. Toda državnozbornske volitve l. 1891. so preprečile za enkrat popolno poklerikaljenje šolskih postav potom zakonodajstva. No, kar se pa ni dalo potom zakonov ustreči nazadnjaštvu, to so skušale razne korporeacije doseči potom izdaj raznih odredb in novel — odredbenim potom. In še le pričetek sedanje svetovne vojne je preprečil nadaljno razpadanje nekdanjega svobodomiselnega šolstva. Odgovarjajoče taktiki nazadnjaštva, se je polagoma rušila stavba naprednega šolstva. Dobro zaslonbo so našli ti rušitelji v katoliškem »Schulvereinu«, a tudi škofje so zahtevali na svojih uradnih konferencah šolskemu napredku nasprotujoče odredbe, in hude nasprotnike je dobilo napredno šolstvo v do absolutne premoči iz volilnega boja izistih krščanskih socialistih na Dunaju in Nižjem Avstrijskem, a premnogo škode je prizadejala šolstvu needinost naprednega meščanstva. —

In bo li bodoči mir prinesel šolstvu za njegov pravi razvoj potrebni mir? Dozdeva se nam, da se tudi v Avstriji pripravlja nekaj velikega. Kakor je zahteval tok časa vladanja Marije Terezije, da se je premostila preširoka vrzel med kapitalističnim plemstvom in obubožanim kmetom z do neke samostojnosti dospelim srednjim stanom, tako bo tudi tako zaželeni svetovni mir, kakor kažejo vsa znamenja — izročil ljudstvu skoro vso moč v javnosti. In to ljudstvo bo moglo le tedaj blagodejno vplivati na nadaljni razvoj javnosti, če bo dovolj izobraženo, če bo imelo dovolj smisla za napredek človeštva. Ker pa niso bile posamezne dežele voljne, dati ljudstvu primerne in prave izobrazbe, zato mora sedaj država vzeti popolnoma v svoje roke ves šolski ustroj. In ker mora imeti država z ozirom na socialne zahteve dovolj sposobnih državljanov iz vseh slojev ljudstva, mora dati država tudi priliko vsakemu državljanu — bodisi reven ali bogat — da se izobrazi po svoji nadarjenosti. Kar se je pred vojno posameznim narodom odrekalo oziroma ponujalo, to se mora odpraviti, ako hočemo, da postane Avstrija kot socialna država gospodarsko močna, neodvisna od svojih sovražnikov, vojaško imponujoča in kot zaveznik — dobrodošla. —

* Tudi po Slovenskem je ta predlog vzbudil mnogo nevolje. Op. por.

H.

Mariborska »Straža«, glasilo predsednika »Jugoslovanskega kluba« dr. A. Korošca, objavlja v svoji 70. številki dne 3. septembra t. l. članek pod naslovom: »Ljudska šola in vojska«, ki se glasi:

»Pod tem naslovom razpravlja nemški pisatelj Karl Jentsch v podlistku dunajskega lista »Zeit« od dne 21. dec. 1916 o uspehih nemške ljudske šole v Lipskem: »U-Boot und Wirtschaftsleben. Das Wirtschaftsleben im Gesamtunterricht der Arbeitsschule. Mit fünf doppel-seitigen Kunsttafeln und 75 Abbildungen im Text.« (Im schulwissenschaftlichen Verlag von A. Hahn in Leipzig, Prag und Wien, 1916). Zbirko so sestavili učenci, redigiral jo je učitelj Walter Thielemann. Ko je pisatelj dovolj nahljal delo učenec, ki so obdelali razna gospodarska vprašanja in sestavili več statističnih tablic, pravi proti koncu:

»Pri tem pa se nam vzbujajo pomisleki. Ali bodo ti dečki, katerih inteligenca je tako visoko razvita, ki so vajeni tako mnogostranskega duševnega dela, in ki so prodrli tako globoko v najrazličnejše panoge znanosti, bodo-li vzdržali pri brezdušnem, enoličnem, čisto mehničnem poklicnem delu? V tem vprašanju se zrcali socialni problem modernih kulturnih narodov, obenem problem zunanje politike. Že več nego trideset let zastopam sledeči program: Narod, ki je do najnižjih slojev prepojen s šolsko izobrazbo, vaje duševnega dela in finejših potrebnosti, takšen narod nima več delavcev za brezdušna, umazana in naporna nižja dela. Zato potrebuje takšen narod za nižja dela delavcev iz drugih, manj izobraženih plemen. Temeljito pomoč bi prineslo razširjanje nemškega gospodarskega ozemlja čez Vzhodno Evropo in Zapadno Azijo, bodisi v obliki aneksij ali pa s tem, da bi se te dežele na kak drug način priklopile Nemčiji in mirnim potom prišle pod nemški vpliv. Tako bi se zadostilo trem nujnim potrebam nemškega naroda: 1. S povzdigo poljedelstva v teh malo obljubljenih in slabo obdelanih deželah bi se odpravilo pomanjkanje živil in krnil. 2. Preostajajoča nemška inteligenca bi bila preskrbljena z znanstvenim, umetniškim, upravnim, vodilnim in nadzorovalnim delom. 3. Za nižja opravila bi imelo potrebno število voljnih delavcev.«

Tako Karl Jentsch. Za nas je to dragoceno priznanje. Kar je mislečih Slovencev, so sicer davno že vedeli, da zahtevajo Nemci pri nas vse uradniške, vodilne in nadzorovalne službe (točka 2), Slovenci pa bi naj bili hlapeci in dekle, viničarji in nižji delavci pri poljedelstvu, v rudokopih in tovarnah (točka 3). Zato sistematično oviranje našega šolstva in naše izobrazbe. Jentsch sam priznava, da je njegov program v nasprotju z demokratičnim idealom, ki zahteva za vse državljane ne le jednake dolžnosti, ampak tudi jednake pravice in jednako izobrazbo. Mi pa dodajemo, da Jentschev program mora prej ali slej dovesti državo do propasti. V vseh narodih je sposobnost in nadarjenost enakomerno razdeljena. Ako pa se sposobnost in nadarjenost pri enem narodu zatira, potem pridejo ne-sposobni in manj nadarjeni ljudje drugega naroda na vodilna mesta, koder svoji nalogi niso kos in tako škodujejo ne le zatiranim narodom, ampak tudi celotni državi, ki mora nazadnje propasti. Dokaz za to nam je — stara rimska država, da ne iščemo drugih vzgledov!«

Šolski zakoni naj se izvršujejo ali pa spremene.

Spoinjevanje šolskih dolžnosti se zahteva od učiteljstva do pičice; drugače je pa s šš. ki zagovarjajo učiteljske pravice! Tako n. pr. zahteva š. l. 5. dež. šol. zakona z dne 29. aprila 1873. l.: »V vsakem okraju je napraviti najmanj eno meščansko šolo«. Na Kranjskem imata dose-daj le dva okraja meščanske šole, t. j. krški in postojnski. Ljubljana ima pač več osemrazrednih ljudskih šol, a nobene javne meščanske. Ker je učni načrt za meščanske šole obširnejši kakor za osemrazrednice in ker se meščanskim šolam z ozirom na krajne razmere lahko da poljedelski, obrtni ali trgovski značaj — je nepobitno dejstvo, da niso meščanske šole slabše kakor osemrazrednice brez ozira na to, da morajo imeti učitelji meščanskih šol posebne izpite. Kje tiči vendar vzrok, da nimamo več meščanskih šol in da dela kranjska dežela v celi Avstriji tako čudno iz-

* O knjigi sami spregovorim obširneje v »Popotniku«. J. Š.

jemo? Menda vendar ni vzrok tistih par kronic, ki jih dobi meščanski učitelj več kakor ljudski?, vsaj je to za marljive učitelje skoraj edini avancement. Pri šolstvu preveč štediti se pa še nikdar in nikjer ni obneslo!

Tudi vlada lahko veliko stori za zakonito ustanovitev meščanskih šol, vsaj čitamo v ministrski naredbi z dne 8. junija 1883. l. (ad IV., 5): »Šolska oblastva naj vplivajo na to, da se tam, kjer je vsled izkušnje potreben ljudskošolski pouk, ki presega učni smoter pet- ali šestrazred-nic, po obstoječih zakonih ustanove meščanske šole.«

Velik uspeh na šolskem polju.

Vsak posamezen predmet, ki se poučuje v ljudski šoli, je za otroke velika dobrota, ker jim v poznejši dobi koristi vsak po svoje. Vendar pa imamo še en predmet, za katerega se je šola dosedaj pač premalo brigala, dasi ni manj važen, kakor spisje ali lepomisje, risanje ali potje. To je pouk o alkoholizmu. Ta pouk spada sicer v prirodoznanje, vendar je tako važen, da bi ne škodovalo, če bi bil popolnoma samostojen predmet. Za velikansko škodo, ki jo povzroča slovenskemu narodu ravno alkoholizem, se je ljudska šola dosedaj vse premalo brigala. Pač se otroci poučujejo o škodljivosti volka in medveda, strupenih gob in jagod, toda o stokrat škodljivejših alkoholnih pijačah, zlasti o trupenem žganju, niso slišali otroci mnogih šol nikdar niti besedice, dasi škodujejo človeštvu bolj kakor vse druge škodljive rastline in živali skupaj.

Toda, kar je moralo priti, je prišlo: pouk o alkoholizmu je na Kranjskem službeno vpeljan. Vsaka šola bo morala torej za naprej poučevati otroke sistematično tudi o škodljivem alkoholizmu. Letos 21. avgusta je bil tisti imenitni dan, ko je deželni šolski svet izdal ta ukaz. Po besedilnega odloka »ima šola z vsemi pedagogično-primerimi sredstvi pred kugo alkoholizma mladino obvarovati ne samo v šolskih letih, marveč za vse njili poznejše življenje.«

Kot pomožne knjige pri pouku se priporočajo: »Učitelj v boju proti alkoholizmu«, »Mali protialkoholni katekizem« in »Zlata doba«, ki naj si jo nabavijo vse učiteljske knjižnice. Učenci, ki se bodo odločili za abstinenco, se bodo morali vpisovati v posebni zapisnik in se jih bo moralo glede njihovega sklepa nadzirati in navdneševati. Koncem šolskega leta bodo morala šolska vodstva in ravnateljstva deželniemu šolskemu svetu poročati, v koliko so se tozadevni predpisi izvršili.

Da bo pouk o tem predmetu učiteljs-tvu olajšan, se bo poskrbelo deloma že sedaj med vojno, deloma takoj po vojni. Protialkoholno berilo se namreč priprav-lja že sedaj (posebej za nižjo in posebej za višjo skupino). Takoj po vojni pa bodo izšle protialkoholne podobe za nazorni pouk, in sicer a) Humekove (praktične) za nižjo skupino, b) Petričeve (teoreti-čne) pa za višjo skupino. Te podobe imajo že predprilagojene od c. kr. ministrstva za uk in bogočastje.

Protialkoholni pouk smemo imenovati velik uspeh na šolskem polju. Upati smemo torej, da se bliža Slovincem v tem oziru boljša bodočnost.

Načrt preustrojitve našega šolstva.

II.

Zdi se mi potrebno, da postavimo za delo, ki smo se ga sedaj lotili, predvsem temeljna načela, da bomo vedeli, kaj hočemo in dokod moramo, da pride-mo do uspehov!

1. Naša naloga bodi, da najprej za-črtamo okvir splošne narodne vzgoje, kolikor je ta odvisna od ljudske (meščanske) šole in dosegljiva potom nje — torej kolikor naj stoji pod posrednim in neposrednim vtiskom in vplivom ljud-skošolskega in meščanskošolskega (na-rodnega) učiteljstva!

2. Ko imamo začrtan ta okvir, pre-ide-mo na njegovo razpredelitev po na-čelih:

a) osemletna šolska obveznost;
b) štiriletna meščanska šola, oziroma kot organsko nadaljevanje obveznosti pod a) obvezne nadaljevalnice s strokov-nim značajem;
c) splošna izobrazba preko šolske obveznosti — recimo — do zakonito do-ločene dobe polnoletnosti (higijena, so-matologija, spolno občevanje, gospodar-gospodinja, žentev, mati, oče, porod, po-litika, znanost, umetnost, ustava, javna uprava, občina, župan, poslanec itd.).

To je maksimalni načrt vse pod 1.) imenovane splošne narodne vzgoje, ki ga

naj reši naša Zaveza z ozirom na splošne potrebe in koristi celotnega naroda!

3. Izven tega načrta stoji srednješol-ska in visokošolska izobrazba, ki je pa prej ne moremo organizirati, preden ni naše delo gotovo. Iz tega dela bo mož-no črpati uspehe osnovne vzgoje ter šele na temelju tega izvesti organizacijo na-rednega šolstva višjih in najvišjih kate-gori. — To šolstvo mora sloneti, se dvigati in se razvijati na principih pod 1.) in 2.), ker moremo le na ta način priti do organske celote. Na to delo so po-klicani strokovnjaki (srednješolski in vi-sokošolski profesorji), ki pa ne bodo za-metali naših nasvetov, kakor jih tudi mi ne bomo, pa naj pridejo od katerekoli strani! Komur je za kulturno moč in po-tom nje za materialno blaginjo celotnega naroda — vsak naj pomaga! Predvsem pa delajmo sami!

4. Da je s temi vprašanji združeno tudi vprašanje učiteljske stro-kovne izobrazbe, je umevno samo ob sebi.

5. Takisto je razumljivo, da je z re-ševanjem teh vprašanj v najtesnejši zve-zi naše stanovsko vprašanje v prav-nem in materialnem oziru.

Naše delo naj bi se torej vršilo po tem načrtu:

- I. Splošna narodna vzgoja.
- II. Šolska obveznost — izobrazba izven te.
- III. Učiteljska strokovna izobrazba.
- IV. Službena pragmatika.
- V. Srednje šolstvo in vseučilišče.

Ta termina seveda niso obvezna, a v trenutku se ne domislim boljših. Sicer je pa to formalnost. Tudi ne vztrajam ob navedeni vrsti, ampak se ukonim vsa-kemu, ki nas prepriča o bolj praktični in uspešnejši poti. Glavno je, da delo rodi uspeh! In če se ga lotimo po tem načrtu, nam bo po moji sodbi mogoče letos o Božiču Zavezini delegaciji že kaj lepega poročati! Poprijeti pa morajo za delo vsi, ki so dobre volje! Bodimo sedaj vsi zi-darji in kovači narodeve in svoje bodoč-nosti!

E. Gangl.

Iz Dalmacije.

Deželni odbor kraljevine dalmatinske je po dolgem proučevanju, pretresovanju in obotavljanju hotel obdariti kakor no-ben drug deželni odbor v Avstriji dalma-tinsko učiteljstvo v vojno draginsko do-klado v izmeri 10% temeljne plače, kar bi znašalo od 80—320 K na leto in poleg še z nečuvno odredbo, da učiteljce, ki so poročene z učitelji ne dobe te ogromno visoko odmerjene dra-ginske doklade. To nečuvno postopanje dalmatinskega deželnega odbora je raz-žalilo dalmatinsko učiteljstvo v njegovem ponosu, ter je po svojih učiteljskih druš-vih soglasno odklonilo določeno mu mr-vico. —

Na glavni skupščini »Saveza dalm. učit. društava«, ki se je vršila pod pred-sedstvom šolskega ravnatelja Vjekoslava Radice v občinskem gledališču v Splitu, na kateri so bili navzoči zastopniki vseh 14 dalmatinskih okrajev, je bila soglasno sprejeta sledeča

rezolucija

jednoglano prihvačena na glavnoj skup-ščini Saveza dalm. Učit. Društava u Splitu dne 23. rujna o. g., kojom se odbija ratni doplatek od 10%.

»Učiteljstvo dalmatinsko sa ogorče-nošću odbija odmjereni mu ratni dopla-tak od 10 po sto, doznačen zaključkom Zemaljskog odbora, dneva 13. VIII. 1917., kao bezprimjerno i najvišu uvrjedu čita-vom stališu.

Dostojanstvo ljudsko i svijest sta-leška sile isto učiteljstvo, da javno poruči Zemaljskom Odboru, kako će baš on — Zemaljski Odbor — ovim svojim postup-kom natjerati učiteljstvo, da odgovori o-nim njerama, koje će biti pogubne za ono malo prosvjete, koju je narod crpio je-dino od svojih škola.

Gladno učiteljstvo nije u stanju da dalje u ovim prilikama vrši svoje dužno-sti, a onda, eto Zemaljskom Odboru, nek daje račun Bogu i narodu za svoj nehu-manitarni i nepatriotični čin prema naj-potrebitijem stališu našega naroda.

U svome ogorčenju učiteljstvo žali samo da naše narodno predstavništvo nije na okupu, jer ga tješi uvjerenje, da ono nebi bilo nikad dozvolilo da baš narodno učiteljstvo mora biti prva žrtva, koju će skršiti ratna bijeda i nestašica.

Učiteljstvo ovim završuje i više ne moli, već s pravom zahtijeva, da se i za nj u ratnom povišku uzme ona ista mjera, koju uživa državno činovništvo.«

Predsjedništvo Saveza.

Moško besedo je spregovorilo vrlo dalmatinsko učiteljstvo. Ponosno je od-